

УДК: 330.1:338.43:332.14

Гнилянська О.В.

Львівська державна фінансова академія

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ПАРАМЕТРІВ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ АПК

У науковій статті наводиться аргументація необхідності формування та розвитку регіональних аграрно-промислових утворень як оплотів продовольчої забезпеченості адміністративно-територіальних одиниць.

Ключові слова: аграрно-промисловий комплекс, агропромислове виробництво, економічні показники.

Hnylyanska O.

THEORETICAL BASIS FOR DETERMINING THE ECONOMICAL DATA CONCERNING REGIONAL AGROCULTURAL PRODUCTIVE COMPLEX FORMATION AND DEVELOPMENT

The article deals with the problem of regional agricultural productive complex formation and development as necessary basis for food supplies in administrative territorial units.

Keywords: agricultural productive complex, agricultural production, economical data.

Гнилянская О.В.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПАРАМЕТРОВ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ РЕГИОНАЛЬНЫХ АПК

В научной статье приводится аргументация необходимости формирования и развития региональных аграрно-промышленных образований как оплотов продовольственной обеспеченности административно-территориальных единиц.

Ключевые слова: аграрно-промышленный комплекс, агропромышленное производство, экономические показатели.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Проблематика розвитку аграрно-промислового виробництва в Україні є надзвичайно

актуальною. Пояснюється це тим, що сьогодні національний аграрно-промисловий комплекс дещо втратив свої конкурентні переваги унаслідок затяжних економічних деструкцій, викликаних відсутністю повноцінної фінансової бази для реалізації державних програм стимулювання сільськогосподарського поступу. У зв'язку із цим слід вважати питання побудови ефективних аграрно-промислових відносин зорієнтованих на підвищення загального економічного ефекту як у корпоративному, так і державному масштабі. При цьому особливий акцент слід поставити на аспектах формування так званих регіональних АПК, на які покладаються головні завдання щодо прогресування територіальних економічних систем, продовольчої забезпеченості населення у межах конкретних територій, створення привабливого інвестиційно-господарського середовища, спрямованого на розширене суспільне відтворення.

Ціллю статті є висвітлення та характеристика теоретичних, методичних і методологічних положень формування й розвитку регіональних аграрно-промислових комплексів у структурі територіальних економічних систем.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Теоретичні та практичні положення функціонування регіональних АПК перебували і є у спектрі наукових досліджень багатьох учених економістів. Їх зокрема вивчали В. Весель–Меселяк, І. Яців, П. Березівський, П. Гарасим, О. Москаль, Ю. Губені та інші. При цьому не до кінця врегульованими, на нашу думку, залишаються питання побудови ефективної галузевої та функціональної структури територіальних аграрно-промислових утворень зорієнтованих на налагодження інтегрованих механізмів аграрної взаємодії та кооперації.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Важливою обставиною розвитку національного сільського господарства країни є формування регіональних АПК. У моно та багатоканальній сукупності вони можуть становити єдиний аграрно-промисловий комплекс держави. Під моноканальними зв'язками ми розуміємо поєднання сільськогосподарських підприємств суто за характером та аграрною приналежністю їхньої господарської діяльності. Набагато цікавішими є багатоканальні зв'язки, які відображають не лише формальну, але й практичну сторону сільськогосподарського виробництва. Під багатоканальними відносинами варто розуміти функціональну

співпрацю або господарську кооперацію, що може мати місце між регіональними аграрно-промисловими комплексами.

$$\sum \text{РАПК}^{\text{М}} + \sum_j^i \text{РАПК}^{\text{Б}} = \text{НАПК} \quad (1.1)$$

де i – кількість суб'єктів господарювання, які функціонують у межах регіональних агропромислових комплексів;

j – кількість галузей регіональних агропромислових комплексів;

$\text{РАПК}^{\text{М}}$ – моноканальні зв'язки між суб'єктами регіональних агропромислових комплексів;

$\text{РАПК}^{\text{Б}}$ – багатоканальні зв'язки між суб'єктами регіональних агропромислових комплексів;

НАПК – національний агропромисловий комплекс.

Формула 1.1 відображає поєднання, а точніше сумарну співпрацю всіх суб'єктів господарювання регіональних АПК, що здійснюють власну діяльність у тих галузях економіки, які підпадають під визначення аграрних чи аграрно спрямованих. Разом із тим, саме формування регіональних агропромислових комплексів виглядає доволі складною проблемою, що лежить у площині багатьох факторів, критеріїв і чинників. Розпочати потрібно вже з того, що існує дуже розгалужений понятійно-категоріальний апарат, націлений на подання дефініцій окремих закономірностей у рамках процесів агропромислового формування.

Зокрема, М. Паламарчук наводить визначення так званих агропромислових територіальних комплексів, під якими варто розуміти “сукупність підприємств та організацій, пов'язаних з виробництвом, промисловою переробкою, зберіганням і реалізацією сільськогосподарської продукції на певній території” [1]. Вчений пропонує розрізняти аграрно-промислові територіальні комплекси за територіальними масштабами, особливостями структури, характером взаємозв'язків тощо. Для систематизації цих різновидів пропонується певна типологія, згідно якої агропромислові територіальні комплекси доцільно поділяти на два типи:

- 1) регіональні агропромислові комплекси;
- 2) агропромислові територіальні системи.

Щодо останніх, то наводиться таке їхнє визначення – “територіальна сукупність сільськогосподарських і промислових

підприємств, безпосередньо пов'язаних виробничо-технологічними (функціональними) зв'язками” [1]. На думку того ж таки М. Паламарчука, “поєднання підприємств в АПТС ґрунтується на економічній доцільності територіальної спільності виробництва сировини та її переробки. Конкретні форми такої спільності зумовлені рівнем розвитку продуктивних сил, територіальними особливостями виробництва сировини, густотою і станом транспортної мережі. АПТС складається з таких основних елементів [1]: промислових підприємств, які переробляють сільськогосподарську сировину і виступають як інтегратор у даній системі; сільськогосподарських підприємств або їх територіальних систем (особливо тваринницьких), що спеціалізуються на виробництві відповідної сировини; заготівельних пунктів; допоміжних підприємств.

З огляду на сказане вище, вважаємо за потрібне висловити власну думку стосовно теоретико-методологічних засад розвитку сільськогосподарського виробництва в регіональному масштабі. Ми можемо до певної міри погодитися із науковими поглядами М. Паламарчука, щодо поділу територіальних агропромислових об'єднань на дві раніше наведені групи. При цьому переконані, що агропромислові територіальні системи є нічим іншим, як функціонально та організаційно нерозвинутими прототипами регіональних агропромислових комплексів. По суті, агропромислової територіальної системи можна сприймати як початкову стадію формування регіонального агропромислового комплексу. Однак не можна забувати про те, що трансформація територіальної агросистеми у повноцінний аграрно-промисловий комплекс не є обов'язковою. Більше того, така трансформація може затруднитися як суб'єктивними, так і об'єктивними причинами й обставинами.

До суб'єктивних причин можна віднести відсутність сучасних продуманих державної та регіональних стратегій розвитку територіального сільськогосподарського виробництва. У цьому випадку основна відповідальність лягає на органи державної та місцевої влади, покликані створити відповідне організаційно-правове підґрунтя для стимулювання позитивних змін в аграрно-промисловій сфері. Що ж стосується об'єктивних причин, то під ними ми розуміємо природні, кліматичні, історичні, економічні та інші особливості функціонування регіональної економічної системи, які в основному і визначають загальногосподарські перспективи розвитку конкретного регіону. При цьому потрібно розуміти, що у межах національного

виробничо-господарського поступу сільськогосподарська сфера сприймається як одна із домінуючих, і це насамперед пов'язано з об'єктивними передумовами. З огляду на це, побудова регіональних агропромислових комплексів повинна сприйматися як цілком осяжне завдання загальнодержавного значення.

З огляду на агропромислову спрямованість національної економіки та загалом сприятливі природно-кліматичні умови для розвитку сільського господарства, що мають місце практично у всіх регіонах України, вважаємо за доцільне сконцентрувати увагу на характеристичі саме регіональних аграрно-промислових комплексів, а не агропромислових систем. Адже, на нашу думку, наявність останніх здебільшого є наслідком неефективних державної та регіональних стратегій розвитку досліджуваної сфери національного господарства [2, с. 4–19].

Агропромисловий комплекс регіону ґрунтується на функціональній кооперації тих же самих галузей, що й АПК держави. Примітним є те, що регіональний АПК з однієї сторони апріорі повинен обмежуватися певними територіальними параметрами, проте з іншої, може входити у межі декількох адміністративно-територіальних утворень. Для прикладу, будь-яке сільськогосподарське підприємство, що зареєстроване на території припустимо Львівської області може мати сільськогосподарські угіддя чи виробничо-господарські потужності на територіях сусідніх областей, як-то Івано-Франківської, Тернопільської, Волинської тощо. Ми вже не говоримо про те, що так звані підприємства агропромислового сервісу можуть обслуговувати агровиробників, які функціонують у різних регіонах України. У цьому випадку виникає запитання: за яким ознаками чи принципами можна класифікувати регіональні АПК та відносити їх до конкретних адміністративно-територіальних одиниць?

У цьому контексті, на нашу думку, повинні привілеювати не територіальні, а організаційні та функціональні ознаки. Йдеться про те, що регіональний АПК має відзначатися стійкими виробничо-господарськими зв'язками між суб'єктами господарювання виробничих і допоміжних галузей, що входять у його структуру. Якщо такі зв'язки налагоджені між підприємствами (господарюючими одиницями), які зареєстровані більше, ніж в одній області, при цьому їхня участь у сільськогосподарських відносинах є доволі пристойною і навіть визначальною, то це буде означати, що і регіональний АПК

розповсюджується на ряд областей. До згаданого критерію можна долучити і принцип організаційного регулювання, який здебільшого стосується інституціонального забезпечення аграрно-промислового виробництва. Із цього можна зробити висновок, що регіональний АПК – це не стільки територіальне, скільки функціональне утворення, побудоване на певних організаційних засадах, які здебільшого є суб'єктивними і на відміну від функціональної складової регіонального АПК можуть гальмувати його розвиток. Такий висновок впливає із практики міжтериторіальної співпраці, яка дуже часто буває малоефективною через складність врегулювання територіальних інтересів різних адміністративних одиниць, які лежать у площині діяльності місцевих органів влади різного підпорядкування.

Таким чином, на нашу думку, агропромисловий комплекс регіону – це сукупність функціонально поєднаних суб'єктів господарювання, які представляють галузі, що виробляють засоби сільськогосподарського виробництва, безпосередньо займаються рослинництвом і тваринництвом (включаючи лісове та ставкове господарство), а також здійснюють функції по заготівлі та переробці агропродукції, що характеризуються здатністю до кооперації, розташовані на території однієї чи декількох сусідніх областей та регулюються на основі територіальної чи міжтериторіальної співпраці органів місцевої влади й управління.

Із наведеної дефініції впливає, що регіональний АПК може поєднувати суб'єктів господарювання декількох адміністративних одиниць. При цьому, на наше переконання, організаційна ознака формування агропромислового комплексу регіону виступає у більшій мірі не каталізатором, а інгібітором його розвитку. Через це формування та прогрес регіональних АПК має бути домінуючою складовою автономних стратегій економічного розвитку тих областей України, які володіють достатніми природно-кліматичними умовами забезпечення сільськогосподарського виробництва [3]. І лише через причині відсутності згаданих умов, мова може йти про міжтериторіальну конфігурацію регіонального АПК. При формуванні аграрно-промислового комплексу регіону, як важливого елемента економічної системи території, до уваги потрібно брати ряд чинників, які у сукупності здатні визначити як напрями розвитку регіонального АПК, так і його територіальну конфігурацію. Адже від наявності чи, навпаки, відсутності тих або інших передумов (чинників) залежить об'єктивний характер створення АПК регіону, а відтак

перспективність і місце у структурі економічних відносин. Одним із найважливіших чинників формування агропромислового комплексу регіону є природні умови та структура земельного фонду конкретної території. Зрозумілим є те, що сільське господарство є доволі залежною сферою національної економіки, розвиток якої напряму пов'язаний не тільки із певними економічними обставинами, історичними передумовами розміщення продуктивних сил, організацією господарських відносин тощо, але й із природно-кліматичними особливостями регіону, які визначають, по-перше, можливості для створення повноцінного АПК, а, по-друге, перспективи його функціонування і поступу [4].

До більш суб'єктивних передумов агропромислового виробництва належить рівень економічного розвитку території, адже цей показник напряму залежить від дієвості регіональних програм і стратегій. У будь-якому випадку, навіть, якщо економіка регіону працює не досить ефективно, її можна переорієнтувати на засади інтегрального прогресу за умови застосування сучасних господарських методик і технологій. При цьому розвиток агропромислового комплексу у такому економічному середовищі буде істотно затруднений, особливо з огляду на те, що сільське господарство саме по собі потребує суттєвого стимулювання, яке може бути результатом вже налагоджених економічних взаємин [5].

Приблизно таке ж значення як і попередній чинник у процесах формування АПК регіону має характер суспільного виробництва території. Сюди варто віднести наявні продуктивні сили розміщені у межах адміністративно-територіальної одиниці, бо від них може і буде залежати ступінь господарської кооперації у плані функціонування допоміжних і споживчих по відношенню до аграрно-промислового комплексу економічних структур.

Останньою, на нашу думку, передумовою не стільки формування, скільки розвитку регіональних агропромислових господарств є використання результатів науково-технічного прогресу. Надбання НТП можуть широко застосовуватися у модернізації виробництва, впровадженні сучасних економічних і технологічних прийомів, організації логістичних зв'язків, налагодженні процесу управління тощо.

Висновки. Загалом формування регіональних аграрно-промислових комплексів у сучасних умовах є доволі складною та багатокроковою процедурою. З однієї сторони, зважаючи на те, що

національна економіка України має достатні переваги щодо розвитку сільськогосподарського виробництва, агропромислові утворення повинні становити її кістяк. Однак з іншої, поступ АПК залежить від цілого ряду факторів, чинників і передумов, які цілісно повинні бути враховані у рамках державної та регіональних агростратегій. Зауважимо, що в нашій країні сьогодні згадані стратегії або відсутні, або характеризуються достатньо низькою якістю з огляду на їхню невідповідність теперішнім тенденціям, серед яких домінують ті, що базуються на принципах диверсифікованого фінансово-економічного забезпечення.

1. Паламарчук М. М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії: [посібник] / М. М. Паламарчук, О. М. Паламарчук. – К.: Знання, 1998. – 416 с.
2. Саблук П. Т. Стан і перспективи розвитку агропромислового комплексу України / П. Т. Саблук // Економіка АПК. – 2008. – № 12. – С. 4–19.
3. Весель–Месесяк В. Я. Методичні рекомендації щодо формування регіональних виробництв у м'ясопродуктовому підкомплексі / В. Я. Весель-Месесяк, О. В. Мазуренко. – К.: ННЦ ІАЕ, 2006. – 71 с.
4. Гарасим П. М. Регіональний м'ясопродуктовий підкомплекс АПК: формування і вдосконалення економічних взаємовідносин: [монографія] / П. М. Гарасим, С. В. Приймак, М. П. Гарасим. – Львів: НВФ “Українські технології”, 2009. – 192 с.
5. Москаль О. І. Фінансове забезпечення розвитку агропромислового виробництва регіону (на матеріалах Чернівецької області): Автореф. дис. ... канд. екон. наук / О.І. Москаль. – К., 2001. – 16 с.